

*Лук'яненко О. В. Умови залучення освітян УРСР до аграрних повсякденних практик часів «відлиги» / Лук'яненко Олександр Вікторович // Матеріали за 8-а міжнародна научна практична конференція, «Ключові въпроси в съвременната наука», - 2012. Том 22. История. Музыка и живот. София. «Бял ГРАД-БГ»,ООД. – Р.3-6.*

**Лук'яненко Олександр Вікторович**

*Полтавський національний педагогічний університету ім. В. Г. Короленка*

## **Умови залучення освітян УРСР до аграрних повсякденних практик часів «відлиги»**

С. Кульчицький зауважив, що в аграрній політиці М. Хрущова завжди співіснувала ідеологічна та прагматична тенденції; найчастіше перемагала перша з них [1, С.125]. Питання господарського життя у Країні Рад, вийшовши з кола спеціалістів, стали обов'язковими для розуміння всіма та кожним, тому бути обізнаним у проблемах сільськогосподарського сектору означало бути напряду причетним до головного напряду розвитку внутрішньої політики держави. Різні соціальні групи «долучалися до землі»: одні через постійні теоретичні «вливання», інші – безпосередньо працюючи на полях безмежної Батьківщини. Специфічним було місце освітянської еліти УРСР в аграрному розвитку країни соціалізму: з одного боку, прив'язані до стін alma mater, вони перебували в орбіті теоретичної обізнаності в питаннях, дотичних розведенню кукурудзи, з іншого, мали найтісніші практичні відносини з колгоспними ланами.

Змальовуючи прилучення колективів вишів до проблем сільського господарства УРСР, ми вдалися до методу історичного моделювання (додаток Ж). Об'єктом функціонування цієї моделі є еволюція участі педагогів від переваги теоретизування у сфері господарства до примноження практичної допомоги народному господарству країни.

Процес залучення освітян до аграрного сектору відбувався за певних умов: присутності високого трудового ентузіазму населення, акцентуванні уваги населення на проблемах сільського господарства та наявності морального та

матеріального заохочення людей до роботи на землі. До категорії технології зміни бачення проблеми віднесені практика студентів у колгоспах та радгоспах УРСР, політехнізація освіти країни та виведення науки з кабінетів на поля. Подамо короткий аналіз кожного компоненту системи.

Першою умовою, за якої відбувався процес зміни світогляду освітян у сфері сільського господарства була можливість використання трудового ентузіазму мас владою. М. Хрущов на зустрічі у Кремлі у 1954 році з передовиками сільського господарства говорив про радянських громадян: «це нові люди, які народилися у нашій країні, у нашому селі, так з цими людьми, я не знаю, чорту голову звернути можна, якщо правильно розуміти і уміти з ними працювати» [2]. Нарощуванню трудового ентузіазму людей сприяли заклики повторити трудові подвиги [3]. Викладачі педінститутів у навчальних курсах теж акцентували увагу на тому, що протягом розвитку радянської держави аграрний сектор піднімався здебільшого за рахунок ентузіазму мас [4, арк.44]. Молодь на сесіях перед комісіями робила трудові подарунки партії: від збору металолому до відробляння великої кількості трудоднів у колгоспах [5, арк.23], що підкріплювалось тим, що викладачі педагогічних вишів переглянули навчальні плани, аби студенти могли довше працювати в колгоспах та на підприємствах [6, арк.12; 7, арк.255].

У стінах вишів почалися кампанії пошуку ентузіастів, які б згодилися підняти сільське господарство регіонів. Так, у квітні 1955 року до колгоспу імені Молотова Машівського району Полтавщини відправили заступника директора ПДПІ М. Каплуна, бо «з нього буде гарний голова колгоспу» [8, арк.24]. Таких результатів мала досягти кампанія Хрущова з освоєння цілинних земель [2]. Після закликів на XII з'їзді ВЛКСМ лише 1956 року виші УРСР відправили 9 тис. 878 студентів на «хрущовську» колонізацію [9, арк.74]. Згодом таке шефство стало не до душі не лише педагогам, бо партійні органи часто зауважували, що опіка над колгоспами перетворювалася на невиправдану повинність установ на селі [10, арк.172].

Іншою умовою залучення студентів та викладачів до розв'язання аграрних проблем була система заохочень за роботу на землі [11]. Окрім уже поширених і звичних моральних стимулів до роботи, в СРСР з'явилися і матеріальні стимули, що значно пожвавило інтерес освітян до сільського господарства [12, арк.49]. Відбулося те, що А. Кахан, назвав появою присмаку відносин покупця та продавця у хрущовському Союз [13, Р.298]. Немає сенсу наводити безліч прикладів морального стимулювання колективів вищів аграрної сфери: їхні форми були різними: від подяк та почесних перехідних прапорів [14, арк.232-233], до нагородження грамотами обкомів та значками «Кращий кукурудзовод» [15, арк.1]. Надалі студентство, працюючи на ланах, отримувало й цінні винагороди. Так, освітян ПДП у 1955 році після польових робіт обдарували патефоном, баянами та гармоніями [16, арк.124]. Матеріальне заохочення студентів було, насправді, доволі логічним, бо вони виробляли «за трьох». Наприклад, харківська й одеська молодь отримала подяки і грошові премії колгоспів, продемонструвавши перевищення норм відробітку у 150-200% щодня [17, арк.20; 18, арк.25].

Практика матеріального стимулювання молоді тривала до кінця правління Хрущова. Це яскраво демонструє кампанія по збиранню урожаю 1963 року. За місяць, що молодь мала провести, працюючи на землі, за нею зберігалась стипендія, виплачувались добові за дорогу до колгоспу у розмірі 1 крб. 50 коп. на добу. Дорогу назад, до інститутів, мав оплатити колгосп. До того ж він мав забезпечити харчування студентів. Правда, не безкоштовне, а за доступними цінами. Цікавою виявилася схема оплати праці у колгоспах та радгоспах. Ті, хто потрапив у колгоспи, мав отримувати не менше 1 кг зерна чи 5 кг картоплі та 1 крб. грішми за відроблену денну норму. Студенти, що потрапляли до радгоспів, натурального розрахунку уже не мали, проте їм платили на 20 коп. більше за день, ніж колегам із колгоспів. До речі, отримати картоплю було доволі слушно через відсутність достатньої кількості овочів на ринках міст [19, арк.170, 195].

Не менш важливою умовою посилення інтересу освітян до сільського господарства була практика акцентування уваги широких мас на проблемах у цій сфері. Рішення нового пленуму ЦК КПРС, нові тези партійців, що стосувалися розвитку аграрного сектора, мали стати доступні широкому загалу. Не дивно, що серед народних мас побутував анекдот: «Весною сіємо пшеницю, кукурудзу, овес, жито. А восени що збирати будемо? Пленум!».

Першим з таких «магнітів уваги» часів десталінізації стала постанова Пленуму ЦК КПРС «Про заходи дальшого розвитку сільського господарства», прийнята 7 вересня 1953 року за матеріалами доповіді Микити Хрущова. Після промови секретаря ЦК КПРС молоді люди приймали однозначне рішення «бути сільським вчителем» [20]. Доволі часто у питаннях аграрних не оминали і проблем політичних. Так трапилось, зокрема, з обговоренням постанови червневого пленуму ЦК КПРС 1959 року про розвиток сільського господарства. Тоді, підтримуючи сільськогосподарську програму партії, викладачі вишів не оминали можливості зачепити питання «антипартійної групи» та «інших берієвських годуванців» [21, арк.1-3].

Багато часу у педагогів відібрали дебати з приводу тез Хрущова «Про дальше вдосконалення організації керівництва промисловістю і будівництвом» (1957) [22, арк.18]. Як і за сталінських часів, коли усе сказане вождем заносилося до текстів лекцій, так і нині програми, озвучені Хрущовим, ставали основоположними у навчальній діяльності. Пропозиції педагогів в основному дублювали текст тез, хоча були і прикметні винятки. Так, полтавець В. Костенко, історик за фахом, запропонував «Сумську область, яка не мала достатньої економіки і складалася ніби з частин сусідніх областей ... ліквідувати» [22, арк.19]. У його баченні майбутня господарсько-адміністративна карта УРСР мала б взагалі складатися з 12 областей. Важко пояснити, чим він мотивував свою пропозицію: історико-етнографічним чи економічним районуванням Української республіки.

Отже, умови розширення практики повсякденної участі освітян в аграрному секторі держави часів «відлиги» були доволі складним

переплетінням як державного впливу, так і місцевих особливостей розвитку регіонів та педагогічних вишів.

### **Список використаних джерел та літератури:**

1. Кульчицький С. В. Спроби реформ (1956-1964) (2) / Станіслав Владиславович Кульчицький // Український історичний журнал. – К. : «Наукова думка», 1998. – №3. – С.120-129.
2. Кінофільм «Наш Никита Сергеевич» (Режисер : Сеткіна І.,1961).
3. Шириться змагання на честь XX з'їзду КПРС і XIX з'їзду КПУ // Зоря Полтавщини. – 7 січня 1956. – №5. – С.2.
4. Архів Полтавського національного педуніверситету імені В.Г. Короленка (далі – АПНПУ), ф.1, оп. 1956 (А-К), спр.2244, 47 арк.
5. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1, спр.761, 258 арк.
6. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.4834, 181 арк.
7. ЦДАГО України, ф.1, оп.71., спр.190, 289 арк.
8. АПНПУ, ф.2, оп. К-1, спр. Каплун Микола Леонтійович, 24 арк.
9. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.4182, 145 арк.
10. Держархів Полтавської області, ф.П-19, оп.1, 198 арк.
11. ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.1296, 77 арк.
12. Держархів Полтавської області, П-244, оп.1, спр.3920, 113 арк.
13. Kahan A. The Peasant, The Party and the System / Arcadius Kahan // Russia under Khrushchev : an anthology of problems of communism [editited by Abraham Brumberg] - New York : Frederick A Praeger, 1962. –Р.298-299.
14. Держархів Полтавської області, ф.П-12, оп.1, спр.733, 236 арк.
15. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.4833, 201 арк.
16. АПНПУ, ф.3, оп.1955, спр. Накази. Т.3, 165 арк.
17. Держархів Харківської області, ф.Р-4293, оп.2, спр.684, 105 арк.
18. ЦДАГО України, ф.1, оп.71, спр.242, 239арк.
19. АПНПУ, ф.3, оп.1961, спр. Накази. Т.2, 253 арк.
20. Федорищев М. В навчальних закладах / М. Федорищев // Зоря Полтавщини. – 23 вересня 1953. – №190. – С.2.
21. Держархів Полтавської області, ф.П-121, оп.1, спр.4832, 258 арк.
22. Там само, спр.4830, 266 арк.